
Cita bibliogràfica: Requena-i-Mora, M. i Faus-Bertomeu A. (2020). Introducció al número monogràfic “Conflictes al territori. L’evidència de la incompatibilitat del binomi creixement econòmic i sostenibilitat”. *Disjuntiva*, 1(2), 8-11.
<https://doi.org/10.14198/DISJUNTIVA2020.1.2.1>

Introducció al número monogràfic “Conflictes al territori. L’evidència de la incompatibilitat del binomi creixement econòmic i sostenibilitat”

Introduction to the monographic issue “Conflicts in the territory. The evidence of incompatibility between economic growth and sustainability”

Marina Requena-i-Mora (Universitat de València)

Aina Faus-Bertomeu (Universitat de València)

Llicència: Aquest treball està subject a una llicència de Reconeixement 4.0 Internacional de Creative Commons (CC BY 4.0).

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ca>

© Marina Requena-i-Mora & Aina Faus-Bertomeu

El creixement econòmic està produint canvis en el metabolisme social. Les societats cada vegada consumeixen més materials i energia alhora que produeixen més quantitats de deixalles, tot impulsant un desplaçament geogràfic de fonts de recursos i embornals de residus. Això crea impactes que no són resolts per polítiques econòmiques o canvis en la tecnologia, i per tant, cauen desproporcionadament sobre alguns grups socials que moltes vegades protesten i resisteixen, encara que tals grups no sempre es defineixen com a ecologistes (Martínez Alier, 2003). La distribució ecològica es refereix, així, a les asimetries o desigualtats socials, espacials, temporals en l'ús que fan els humans dels recursos i serveis ambientals, comercialitzats o no, és a dir, la disminució dels recursos naturals, incloent-hi la pèrdua de biodiversitat i les càrregues de la contaminació. Per exemple, hi ha conflictes històrics i actuals per l'extracció de carbó (referents a la salut dels miners, la subsidència a la terra, la producció de diòxid de sofre) i l'extracció de petroli (sobrecendència del gas, pèrdua de biodiversitat). A nivell global, també més bombeig de combustibles fòssils significa més producció de diòxid de carboni, cosa que genera un conflicte per la distribució de les responsabilitats i els danys derivats del canvi climàtic (Martínez-Alier, 2009).

Portat a l'extrem reduccionista es podria afirmar que un conflicte socioecològic és un conflicte entre ecologisme —que tendeix a un ús lent de les fonts naturals d'energia— i productivisme —que tendeix a la màxima explotació de les fonts de baixa entropia (Garcia, 1997). D'acord amb

Garcia (2004) cal observar tres aspectes concrets i interconnectats. En primer lloc, l'aspecte mediambiental, que es concreta en descobrir quines són les variables mediambientals en joc en cadascun dels enfrontaments; en segon lloc, l'estructural, que se centraria en examinar com eixes variables modifiquen les relacions entre els agents socials implicats; i finalment l'actoral, a través d'un estudi de les percepcions i actuacions dels agents implicats que mostre la seua heterogeneïtat i posició social. Els tres aspectes –mediambiental, estructural i actoral— han de ser posats en connexió per a aconseguir aproximar-se a una comprensió del conflicte. Tanmateix, la combinació dels tres aspectes, origina conflictes socioecològics diversos i variats. Garcia (2004) indica que per a l'estudi i comprensió d'aquests conflictes, cal avançar en dues direccions: d'una banda, a través del perfeccionament de les teories més generals per ser aplicables a tots els contextos concrets; i de l'altra, acumulant informació d'estudis de cas amb l'objectiu de poder establir tipologies més rigoroses que permeten comprendre aquet fenomen.

Tot seguint allò proposat per Garcia (2004), el present monogràfic, que porta per títol “Conflictes al territori. L'evidència de la incompatibilitat del binomi creixement econòmic i sostenibilitat”, tracta de recollir i analitzar diversos conflictes socioecològics, sobretot al País Valencià, però sense perdre de vista experiències arreu del món. Només incrementant la investigació sobre aquesta complexíssima realitat social i ecològica, serà possible descriure i explicar amb la màxima precisió i profunditat possible la naturalesa dels conflictes i les seues lògiques de funcionament.

En el primer treball d'aquest monogràfic, Vicent Querol i Xavier Ginés analitzen com la divisió entre naturalesa i cultura ha tingut efectes negatius sobre la relació entre les poblacions rurals i les institucions que han de vetlar per la sostenibilitat ambiental. El discurs hegemònic sobre l'entorn rural implica la seua reconversió en una relíquia, un objecte a preservar i contemplar, tot imposant, als que allí hi viuen, el paper de “guardians de la natura”. Aquest article es planteja l'anàlisi d'iniciatives productives que, des de les àrees rurals de Castelló, s'han identificat amb el concepte de “Nova Ruralitat” i de quina manera els seus discursos harmonitzen amb la sostenibilitat ambiental. Amb el seu treball empíric mostren com en aquests entorns es continua afavorint la conservació dels recursos naturals amb les formes de vida i treball lligades a un major coneixement i una consciència de la dependència directa de la seva comunitat del medi natural. Malgrat això, paradoxalment, hi ha figures administratives (zones protegides, projectes Leader) que fan seu el discurs de la sostenibilitat ambiental i l'imposen en aquestes àrees rurals. Aquests, però, queden buits quan no atenen allò que passa en l'entorn on s'executen. Els autors, conclouen que cal un diàleg i participació que incloga les mirades rurals.

Traslladant-nos fins a Mèxic, Mariel V. Massé, Elva E. Vargas, Alejandro Palafox i Lilia Zizumbo analitzen el model turístic dels territoris litorals. El seu estudi ens ensenya com aquest model s'ha basat en una política internacional adoptada per l'Estat mitjançant tres dinàmiques: penetració, desterritorialització i acumulació. Aquestes dinàmiques, s'han interrelacionat amb el capital turístic i el territori. Conclouen que aquet model hegemònic s'ha basat en la creació de megaprojectes, que permeten “l'acumulació de capital per desposseïció” (Harvey, 2004) als autòctons, així com la destrucció del territori on habiten. Al litoral del País Valencià potser no es pot parlar de desposseïció exactament en el mateix sentit (tot i que n'hem tingut), però sí de manera sistèmica de mercantilització sense capacitat de decisió ciutadana, i també, com allà, hem tingut diverses operacions urbanístiques de gran abast. Entre elles destaca Terra Mítica, els

terrenys circumdants de la qual segueixen en expansió constructora, posant en greu perill la sostenibilitat dels recursos de l'àrea.

A continuació, en aquest número especial presentem dues entrevistes de gran interès. Un primera amb Joan Olmos, professor d'Urbanisme a la Universitat Politècnica de València, en conversa amb Pau Caparrós, analitza el creixement de València en el seu front litoral durant la segona meitat del segle XX i la relació entre la ciutat i el seu port. En especial, sobre la relació entre el creixement i l'ordenació urbana de la ciutat i la cohabitació amb grans infraestructures, com el port de València. Per últim, s'analitza com aquesta ordenació ha primat el creixement econòmic en contra de la preservació mediambiental de la devesa del Saler, del parc natural de l'Albufera i el conjunt de l'Horta.

En la segona entrevista, amb Joan Martínez-Alier i Ernest Garcia, s'analitza com el discurs mediambiental hegemònic es basa en la promesa de fer compatible el creixement econòmic amb la sostenibilitat. Tanmateix, els recursos s'estan exhaurint i, com es manifesta en aquest monogràfic, els conflictes socioambientals proliferen arreu del món. Per tant, cada vegada es fa més evident que aquesta promesa no és, ni serà, realitzable. Això ha produït canvis i polaritzacions en la consciència col·lectiva. Per una banda, hi ha reaccions del tipus negacionisme extrem i de destrucció ambiental. I, per altra, reaccions de col·lapse. El decreixement, no és una opció política, és un escenari que es produirà o de forma voluntària o de forma catastròfica. La pregunta és com tornar a una situació que combine el benestar amb la viabilitat ecològica. Així mateix, cal buscar quines condicions poden donar lloc a una transició de decreixement que siga benigna, controlada, conscient i assumida col·lectivament.

L'últim bloc està dedicat al desenvolupament explicatiu de cartografies dels conflictes de distribució ecològica. En la primera de les peces, Joan Martínez-Alier presenta *The Global Atlas of Environmental Justice (EJAtlas)*, un inventari en línia i d'accés obert d'aquests conflictes de distribució ecològica basats en coneixements acadèmics i activistes. L'*Atlas* recull 3.150 conflictes de distribució ecològica al món. La riquesa de la investigació procedent dels *EJAtlas* contribueix a donar una resposta afirmativa a la pregunta: n'hi ha un moviment de justícia ambiental global?

En una línia semblant al treball de Martínez-Alier, presentem també un mapa de conflictes ambientals, aquest, però, centrat al País Valencià. El mapa elaborat per Aina Faus-Bertomeu i Marina Requena-i-Mora, classifica en cinc categories les confrontacions mediambientals —derivades de processos urbanístics, d'infraestructures, contaminació i salut pública, l'extracció dels recursos minerals i l'ús de recursos hídrics—, i desemmascara la seua distribució desigual segons l'ús espacial que donem al territori. Així, a la costa i a Alacant, espais de concentració poblacional i econòmica, es dibuixen els conflictes relacionats amb la construcció d'habitatges i la xarxa viària. I, a l'interior de València i Castelló, zones de despoblament i ruralitat, es troben els conflictes relatius a l'extracció minera i els dipòsits de residus.

En suma, les lectures tenen a les mans un ventall no només de conflictes socioambientals, sinó també de teories generals aplicades a diversos contextos. Esperem que aquest monogràfic servisca per trobar eines que motiven a seguir investigant críticament la realitat social i ambiental, així com per aprofundir en l'enteniment dels conflictes ecològic-distributius. Fer més visibles conflictes antics o emergents contribueix a situar l'ecologia política al centre de la política.

Bibliografia

García, E. i M. Cabrejas (1997). *València, l'Albufera, L'Horta: medi ambient i conflicte Social*. València: Universitat de València.

García, E. (2004). *Medio ambiente y sociedad: la civilización industrial y los límites del planeta* (Vol. 232). Madrid: Anaya.

Harvey, D. (2004). "The new imperialism: Accumulation by dispossession", *Socialist Register*, 40(1), 64-87.

Martinez-Alier, J. (2003). *The Environmentalism of the poor: a study of ecological conflicts and valuation*. London: Edward Elgar Publishing.

Martinez-Alier, J. (2009). "Social Metabolism, Ecological Distribution Conflicts, and Languages of Valuation", *Capitalism Nature Socialism*, 20, 1. <https://doi.org/10.1080/10455750902727378>